

De geïnterneerden onder de Commissie ter Bescherming van de Maatschappij Leuven 1945–1975 Kenmerken en evolutie

Dr. J. Goethals*

1. Inleiding

De Wet ter Bescherming van de Maatschappij van 9 april 1930, vervangen door de Wet van 1 juli 1964 is reeds meer dan vijftig jaar in voege. Binnen deze periode werden ongeveer 20.000 beklaagden door een vonnis- of een onderzoeksgerecht, en ongeveer 1200 veroordeelden krachtens artikel 23/21 van deze wet tijdens hun detentie administratief geïnterneerd.¹

Acht commissies² voeren het beheer over deze personen, die wegens 'krankzinnigheid, zwakzinnigheid of een ernstige geestesstoornis geacht worden hun daden niet te kunnen beheersen' en 'gevaarlijk te zijn voor de maatschappij'.

Over de kenmerken van deze geïnterneerden, over de wijze waarop een interneringsmaatregel wordt opgelegd, uitgevoerd en beleefd, over het beleid dat de commissies terzake voeren, over ontwikkelingen die zich in deze populatie en in het beleid voordoen is evenwel erg weinig geweten. Dit weerspiegelt het groot gebrek aan interesse voor de toepassing van deze wet vanwege beleids- en wetenschapsmensen, en de geslotenheid waarbinnen de toepassing van deze maatregel verloopt. Tevens staat dit gebrek aan aandacht in schril contrast met de interesse in het buitenland voor de 'ontoerekenbaar verklaarde delinquent' (b.v. de aandacht voor de TBR in Nederland), en met de aandacht waarin de Wet ter Bescherming van de Maatschappij zich in de jaren '30 en '40 mocht verheugen. Met name de *Revue de Droit pénal et de Criminologie* vormde in deze periode het kanaal bij uitstek waarlangs voor- en tegenstanders van de nieuwe wet elkaar be-

* Buitengewoon docent K.U. Leuven

Met dank aan Dr. N. VETTENBURG voor medewerking en commentaar of eerdere versies van deze tekst.

1. Gerechtelijke Statistieken, Sociaal Verweer, 1931-1980.

2. Anno 1988 functioneren acht dergelijke commissies, nl. vier Franstalige (Charleroi, Mons, Namur en Liège), drie Nederlandstalige (Antwerpen, Gent en Leuven) en één tweetalige (Brussel). Zij zijn samengesteld uit een werkend of eremagistraat, die voorzitter is, een advocaat en een geneesheer. Een ambtenaar wordt als secretaris toegevoegd. De Procureur des Konings neemt deel aan de zittingen van de Commissie, zonder evenwel aan de beraadslagingen te mogen deelnemen. Ook vertegenwoordigers van reclasserings- of voogdijdiensten die door de Minister van Justitie zijn erkend kunnen de zittingen bijwonen, zonder evenwel over een beslissende stem te beschikken.

Voor een kritische analyse van deze commissies zie: DEWAELE J.P., 'Enkele dysfuncties van de Wet tot Bescherming van de Maatschappij', *Panopticon*, 1983, 4, 3, 231-245; VANDEMEULEBROECKE, O., 'Les commissions de défense sociale, instituées par les lois de défense sociale à l'égard des anormaux et des délinquants d'habitude du 9 avril 1930 et 1er juillet 1964', *R.D.P.*, 1986, 66, 145-243.

vochten. Naast juridisch-technische en crimineel-politieke bijdragen³ verscheen ook een aantal empirische artikelen waarin (vooral) medici de voordelen van deze wet onderstreepten.⁴ Deze juridische studies, en de empirische beschrijvingen van de geïnterneerde populaties, van het beleid dat de commissies toen voerden, en van de succes/mislukkingsratio's van de interneringsmaatregel vormden toen een erg waardevolle wetenschappelijke onderbouw voor het te voeren/te bekritisieren beleid.

Na de wetswijziging van 1 juli 1964 verdween uit de vakliteratuur — op een aantal juridische referenties na — quasi alle aandacht voor deze wet.

Pas sinds een tiental jaar krijgt de Wet ter Bescherming van de Maatschappij opnieuw aandacht. Getuige daarvan zijn de recente publikaties in dit tijdschrift⁵, in de *Revue de Droit Pénal et de Criminologie*⁶, en een studie rond de ontstaansgeschiedenis van deze wet (Vervaele, J., 1985).⁷

In onderstaand artikel worden de kenmerken van de groep geïnterneerden die onder CBM-Leuven ressorteerden nagetrokken. Tevens worden enkele beleidslijnen van deze commissie uit de beschikbare gegevens afgeleid. Gepoogd wordt tenslotte op beide vlakken ontwikkelingen ter zake vast te stellen.⁸

3. Zie o.m.: CORNIL, L., 'La loi de défense sociale à l'égard des anormaux et de délinquants d'habitude du 9 avril 1930', *R.D.P.*, 1930, 1, 837-879 en 1019-1069; COLLIN, F., 'Vijf jaar toepassing van en kritische beschouwingen over de Wet tot Bescherming van de Maatschappij', *R.W.*, 1935-36, kol. 1137-1148; GEVERS, H., 'L'application de la loi de défense sociale par les commissions instituées auprès des annexes psychiatriques', *R.D.P.*, 1936, 16, 204-215; FETTWEIS, A. en VANDENBOSSCHE, J., 'La loi belge de défense sociale et les anormaux', *R.D.P.*, 1949-50, 30, 511-515, 635-638 en 767-772.

4. O.m. VERVAECK, L., 'Le premier bilan quinquennal de la loi de défense sociale à l'égard des anormaux', *R.D.P.*, 1936, 16, 633-648 en 801-817; 'Faut-il créer une législation spéciale de défense sociale pour les criminels déments?', *R.D.P.*, 1938, 18, 125-140; LEY, A., 'Le choc émotif judiciaire chez les malades nerveux et mentaux', *R.D.P.*, 1949, 29, 801-810.

5. O.m. ALLEMEERSCH, R.L., 'Ambulante hulpverlening bij delinquenten', *Panopticon*, 1980, 463-469; DIJKMANS, I., 'De internering van veroordeelden krachtens een beslissing van de Minister van Justitie: een maatregel van onbepaalde duur?', *Panopticon*, 1980, 224-235; BROOThAERS, J.P. en MENTENS, R., 'Zijn er in de huidige context behandelingsmogelijkheden op een Afdeling Sociaal Verweer?', *Panopticon*, 1982, 435-441; MATTEEUSEN, C., 'Rechterlijke bescherming inzake uitvoering van de internering: een taak voor de Raad van State?', *Panopticon*, 1982, 42-46; DE WAELE, J.P., 'Enkele dysfuncties van de wet ter Bescherming van de Maatschappij', *Panopticon*, 1983, 231-240; BROOThAERS, J.P., MENTENS, R. en DE SOETE, G., 'De verblijfsduur van geïnterneerden in een bijzondere afdeling tot Bescherming van de Maatschappij: een empirisch onderzoek', *Panopticon*, 1984, 495-506; JANSSENS, M. en VANDENBROUCKE, M., 'Ambulante hulpverlening aan delinquenten', *Panopticon*, 1984, 321-326; GOETHALS, J., 'Internering in België. Enkele statistische gegevens', *Panopticon*, 1985, 129-147.

6. DUMONT, A. en BAGUETTE, S., 'Quelques réflexions après 13 ans d'application de la nouvelle loi de défense sociale, loi du 1er juillet 1964, réformant la loi du 9 avril 1930 de défense sociale à l'égard des anormaux', *R.D.P.*, 1977, 57, 701-741. VANDEMEULEBROECKE, O., o.c., noot 2.

7. VERVAELE, J., 'La défense sociale en (temps de) crise: la criminologie au prétoire ou sur le banc des accusés?', in *La criminologie au Prétoire*, U.L.B., Colloque du 50e Anniversaire, Ecole des Sciences Criminologiques Léon Cornil 1935-1985, 133-166.

8. De beperking van deze studie tot de Commissie Leuven, die een eerder kleine case-load heeft, en ook op andere vlakken verschilt van andere commissies (b.v. mogelijkheid beroep te doen op privé-psychiatrische inrichtingen...) belemmert wellicht de generalisatie van deze bevindingen naar andere commissies.

2. METHODE

De studie werd uitgevoerd op het geïnterneerdenbestand van de CBM-Leuven.⁹ Sinds de tweede wereldoorlog 'beheerde' de CBM-Leuven naar schatting 600 tot 650 geïnterneerden: tussen 1945 en de wetwijziging van 1 juli 1964 werden ongeveer 400 beklagden geïnterneerd en door de CBM-Leuven definitief vrijgesteld; na 1965 bedroeg dit aantal naar schatting 200 tot 250. Sinds 1945 werden door de vonnis- en onderzoeksgerechten uit het gerechtelijk arrondissement Leuven 399 beklagden geïnterneerd. Het grote verschil tussen beide cijfers wordt verklaard door het feit dat

- a. een (onbekend) aantal beklagden door een militaire rechtsmacht, een Beroepshof, een Assisenhof of een K.I.B. tot internering werd verwezen, dat
- b. heel wat geïnterneerden door correctionele rechtbanken of raadkamers van andere gerechtelijke arrondissementen werden geïnterneerd, en dat
- c. in het kader van de taalwetgeving, geïnterneerden werden toegestuurd van andere commissies, o.m. van de C.B.M.-Luik.

Om de in de inleiding gestelde vragen te kunnen beantwoorden maakten we gebruik van twee methodes. Enerzijds stelden wij uit het dossierbestand 'cohortes' samen, d.w.z. groepen die na datum X werden geïnterneerd, doch vóór datum Y definitief vrijgesteld. In deze studie werden twee cohortes gevormd: een eerste cohorte, die de geïnterneerden omvatte die na 1945 werden geïnterneerd doch vóór 1 juli 1964 definitief vrijgesteld, en een tweede cohorte, die de geïnterneerden omvatte die na 1 juli 1964 werden geïnterneerd doch vóór 1975 definitief vrijgesteld. Dit leverde twee groepen op van 287 resp. 160 personen.¹⁰

Een probleem bij deze werkwijze is dat vooral de geïnterneerden 1964-1975 een grotere (en onbekende) kans hebben omwille van de te korte periode uit de cohorte weg te vallen. Vooral personen met een (overwegend) lange interneringsduur, en deze geïnterneerd omwille van zware feiten, liepen een grote kans niet opgenomen te worden.

Daarom werd een tweede methode toegepast. In deze benadering werden twee dagpopulaties vergeleken, nl. de volledige dagpopulatie op 01.01.1984, zoals ze werd beschreven door Eyssen, (1984) in haar licentiaatsverhandeling¹¹, en de populatie op 1 januari 1955, zoals ze kon worden samengesteld uit het dossierbestand waarover we beschikten.

De vier bekomen groepen werden dan vergeleken op sociografische, gerechtelijke, psychiatrische en interneringskenmerken, en op een aantal beslis-

9. Dit geïnterneerdenbestand werd beschreven in GOETHALS, J. e.a., *Internering in België. Geïnterneerden onder CBM-Leuven 1945-1964 (a) en 1964-1975 (b): populatie en interneringsverloop*, 1983 en 1986.

10. Als grenzen werden genomen 1945 en 1964. De keuze van 1945 berustte op twee motieven. Een praktische reden hield in dat het dossierbestand van 1930 tot 1945 erg onvolledig was, en dat vaak stukken uit de dossiers verdwenen of onleesbaar waren geworden. Bovendien vreesden de onderzoekers te grote effecten van de oorlogsomstandigheden op de interneringspraxis. Tegenover dit laatste staat evenwel dat in deze groep 1945-64 het repressie-effect na W.O.II niet werd uitgevlakt. Tenslotte werd 1964 gekozen omdat in dat jaar de Wet ter Bescherming van de Maatschappij van 1930 werd vervangen door de nieuwe Wet van 1964.

11. EYSSEN, A., *De geïnterneerden van de CBM-Leuven. Een populatiestudie*, Licentiaatsverhandeling Criminologie, Faculteit Rechtsgeleerdheid, Leuven, 1984, p. 90 + bijlagen.

singen genomen door de Commissie ter Bescherming van de Maatschappij Leuven m.b.t. plaatsing in inrichtingen, vrijstelling en interneringsduur.

Schematisch geeft dit volgend beeld

COHORTE VERGELIJKING	cohorte 1945-1964 N=287	cohorte 1964-1975 N=160
DAGPOPULATIE- VERGELIJKING	op 01.01.1955 N=135	op 01.01.1984 N=83

3. Populatie- en interneringsprofiel na 1 juli 1964

3.1. DE POPULATIE GEÏNTERNEERDEN ONDER DE COMMISSIE TER BESCHERMING VAN DE MAATSCHAPPIJ LEUVEN NA 1 JULI 1964

De populatie geïnterneerden onder de Commissie Leuven, die na 1 juli 1964 werd geïnterneerd kan omschreven worden als een wat oudere populatie, overwegend samengesteld uit Belgische mannen met een laag scholingsniveau, die socio-economisch en relationeel zwak staan, en frequent gerechtelijke antecedenten hebben (zie tabel 1a tot 1d).

De dagpopulatie van 1984 omvatte 11 % vrouwen, de cohorte 1964-1975 14 %. Dit percentage ligt hoger dan in het globale (Belgische) geïnterneerdenbestand (7,35 %).¹²

Dit betekent evenwel niet noodzakelijk dat de Leuvense rechtsmachten relatief gemakkelijker vrouwen interneren, gezien slechts een gedeelte van de geïnterneerdenpopulatie door de Leuvense rechtsmachten werd geïnterneerd.

Naast deze geslachtsdifferentiatie valt eveneens de ondervertegenwoordiging van vreemdelingen op, alsook de relatief hoge leeftijd, hoewel slechts één zestigplusser op 1/1/84 geïnterneerd was.

Het lage scholingsniveau vormt een vierde (verwacht) kenmerk van deze groep. Ongeveer 26 % van de cohorte deed het lager onderwijs niet uit (28 % op 01.01.1984), 35 % voltooide lager onderwijs – zij het in meerdere gevallen na zittensblijven – (23 % op 01.01.1984), 28 % ging op leercontract of vatte lager secundair onderwijs aan (30 % op 01.01.1984), 10 % voltooide lager secundair onderwijs (18 % op 01.01.1984), en slechts 1 % behaalde een diploma van hoger secundair onderwijs (eveneens 1 % op 01.01.1984). Dit betekent dat ongeveer 60 % zijn studies stopzette tijdens of onmiddellijk na het lager onderwijs.

Met deze lage scholingsgraad hangt een bijzonder zwakke arbeidspositie samen. De cohorte 1964-1975 telde 36 % niet-beroepsactieven, onder wie de helft

12. Bron: Gerechtelijke Statistieken, Sociaal Verweer, 1964-1977.

werklozen. De dagpopulatie van 1984 telde 56 % niet-actieven, onder wie 60 % werklozen. Ten aanzien van de potentieel actieve groep (invaliden, zieken, gepensioneerden en studerende buiten beschouwing gelaten) was 20 % van de cohorte werkloos. In 1969 bedroeg het percentage werklozen nationaal 2.4 %.¹³ Deze hoge werkloosheidscijfers vonden we binnen alle leeftijdsgroepen, doch iets meer bij minder geschoolde en bij lagere beroepen. Wat het beroepsprestige betreft stelden we vast dat 86 % van de cohorte behoorde tot de groep van de geofefende en ongeofefende arbeiders (87 % op 01.01.1984). 63 % was tewerkgesteld als arbeider (81 % op 01.01.1984), bijna de helft in de bouw (gegevens van de cohorte). Ook dit is een typisch kenmerk van deze populatie gezien het percentage tewerkgestelden in de bouwsector in 1969 niet hoger lag dan 8.5 %.¹⁴ Zoals te verwachten was vonden we tenslotte een sterke samenhang tussen beroepsprestige en scholingsgraad.

De laatste sociografische kenmerken betreffen de sociale en relationele integratie. Van de geïnterneerde cohorte bleek meer dan de helft ongehuwd (53 %), of niet meer gehuwd (11 %) (de dagpopulatie bevatte meer ongehuwden). Belangrijker dan deze officiële burgerlijke stand is evenwel het feitelijk samenlevingsverband. Van de onderzochte cohorte woonden één op vier geïnterneerden alleen, één op drie samen met een partner, en vier op tien bij ouders of familie. Op 01.01.1984 woonden één op vijf alleen, drie op tien bij een partner en vier op tien bij de ouders of familie.

Wat gerechtelijke karakteristieken betreft bleek dat voor een groot gedeelte van de groep deze internering niet het eerste contact vormde met justitie. Bijna de helft van de groep werd reeds één of meerdere keren correctioneel of crimineel veroordeeld. Deze gerechtelijke carrière startte vrij vroeg, en betrof in afnemende mate vermogensdelicten, delicten tegen de overheid (o.m. niet betalen van boetes, desertie, inbreuken tegen de staat...), zedendelicten en gewelddelicten. Een groot aantal onder hen werd bovendien reeds vroeger geïnterneerd.

Deze carrière startte ongeveer even vroeg als de carrière van de veroordelingen (63 % van de cohortes was jonger dan 25 bij zijn eerste internering), maar omvatte in vergelijking met de carrière van de veroordeelden meer zedendelicten (gegevens uit de cohorte).

Wat de feiten betreft naar aanleiding waarvan de groep geïnterneerd werd domineerden in beide populaties de vermogensdelicten. In de cohorte vinden we evenwel relatief veel zedendelicten (één op drie feiten), en eerder weinig gewelddelicten (één op zeven). In de dagpopulatie liggen deze verhoudingen omgekeerd. Dit fenomeen wijst wellicht op een tijdseffect: uit de Gerechtelijke Statistieken kan immers afgeleid worden dat het aantal interneringen wegens zedenfeiten na 1964 lager ligt dan tussen 1945 en 1964, en het aantal interneringen

13. Bron: Sociale Statistieken, 1971.

14. Bron: Sociale Statistieken, 1971.

wegens geweldgebruik hoger, en tevens dat na 1964 de beide aantallen zijn blijven dalen, resp. stijgen.¹⁵

Tenslotte kan men uit de tabel aflezen dat meer dan een vierde tot de helft van de groep zwakzinnig bevonden werd (onder hen 12 % tot 23 % met een secundaire diagnose), een vierde tot vier tiende psychopaat/persoonlijkheidsgestoord, en een minderheid psychotisch, neurotisch, of lijden aan organische psychische aandoeningen (epilepsie, hersenaandoeningen, syphilis). Een groot gedeelte onder hen (naar schatting 31 % op 01.01.1984) had bovendien ernstige alcoholproblemen.

3.2. HET INTERNERINGSVERLOOP

In de meeste gevallen begon de laatste internering met een periode van voorhechtenis. Uit een reeks analyses op de cohorte naar de samenhang met een reeks onafhankelijke variabelen¹⁶ bleek dat de voorhechtenismodaliteiten (niet-aangehouden; vrijgelaten na periode van voorarrest, doorlopend voorarrest), samenhangen met (bepaald werden door?) het geslacht van de betrokkenen, hun gerechtelijk verleden en het psychiatrisch syndroom: in de groep die niet werd aangehouden vonden we proportioneel meer vrouwen dan we op toevalsbasis konden verwachten (28 % vs 9 % mannen), en indien ze toch aangehouden werden, werden ze eerder terug vrijgelaten (28 % vs 19 % mannen). Ook mensen met een gerechtelijk verleden en 'psychopaten' bleven vaker in voorarrest tot aan het vonnis dan mensen die nog geen correctionele of criminele voorgaanden hadden (78 % vs 60 %), of een andere psychiatrische diagnose hadden gekregen (82 % vs 72 % en 55 %). De aard van het delict naar aanleiding waarvan men geïnterneerd werd speelde daarbij geen enkele rol. De ernst van het delict kon op basis van de dossiergegevens evenwel moeilijk achterhaald worden en werd daarom niet in de analyse betrokken.

Wat de duur van de voorhechtenis betreft blijken in de dagpopulatie weer meer geïnterneerden lange periodes in voorhechtenis doorgebracht te hebben

15. Delictpatronen van de geïnterneerden 1945-82 (X aantal/jaar en %)

	Gewelddelicten leven	Slagen/ Verwondingen	Zedendelicten
1945-1949	20 (5 %)	16 (4 %)	123 (31 %)
1950-1964	19 (5 %)	32 (8 %)	148 (36 %)
1965-1982	26 (8 %)	30 (9 %)	95 (29 %)

Bron: Gerechtelijke Statistieken, Sociaal Verweer, 1945-1982.

Zie ook: GOETHALS, J., *o.c.*, 1985, 140-141.

16. Volgende 'onafhankelijke variabelen' werden in het onderzoek betrokken: nationaliteit, leeftijd, geslacht, beroepsituatie, socio-economisch niveau, onderwijsniveau, relationele toestand, aard (niet ernst) van de gepleegde feiten, gerechtelijke carrière, diagnose, psychiatrisch verleden en interneringscarrière. De samenhangen werden berekend d.m.v. een X^2 analyse. De sterkte van het verband werd uitgedrukt door een contingentiecoëfficiënt (C), de significantie (het foutenrisico bij het verwerpen van de nulhypothese dat beide variabelen niet samenhangen) door p. De samenhang tussen voorhechtenismodaliteiten en geslacht: $C=.21$ en $p<.03$; tussen voorhechtenismodaliteiten en gerechtelijke carrière: $C=.22$ en $p<.03$; tussen voorhechtenismodaliteiten en psychiatrisch label: $C=.25$ en $p<.05$; tussen voorhechtenismodaliteiten en aard van het delict: $C=.16$ en N.S.

dan in de cohorte. Ook hier speelt mogelijks een tijdseffect: de toename van meer ernstige gevallen in de case-load (i.c. gewelddelicten) heeft wellicht langere voorhechtenissen tot gevolg. Deze duur wordt bepaald door de tijd die de expert nodig heeft voor zijn expertise¹⁷, en hangt wellicht samen met de ernst van de gepleegde feiten. Zo stelde Eyssen (1984) vast dat van de 19 geïnterneerden die langer dan zes maanden voorhechtenis achter de rug hadden, er 14 een levensdelict of een zwaar agressief seksueel delict hadden gepleegd.¹⁸

Eens de internering uitgesproken door een rechtsmacht kwam de groep terecht onder de Commissie ter Bescherming van de Maatschappij Leuven. Wat de cohorte betreft besliste deze commissie op de eerste zitting één geïnterneerde op vier naar huis te laten gaan (thuis te laten blijven) (26%), en ongeveer de helft (56%) in rijksinrichtingen te plaatsen.

Minder vaak (18%) kwam iemand onmiddellijk of later in een privé-psi-chiatrische inrichting terecht. Daarbij valt op dat in grote lijnen de voorhechte-nissituatie werd gecontinueerd. Van de niet-aangehouden en mocht 86% in vrijheid blijven, van de groep doorlopend voorgehechten niemand. Van deze laatste groep ging 80% naar een rijksinstelling, 20% naar een privé-inrichting. Van diegenen wier voorhechtenis niet werd bevestigd mocht 79% na het interne-ringsvonnis in vrijheid blijven.

In de cohorte werden de meeste geïnterneerden binnen de zes maanden op proef vrijgelaten. 55% kwam binnen het half jaar vrij, 67% binnen het jaar en 83% binnen de twee jaar. Slechts 14% zat langer dan twee jaar opgesloten. Vier procent overleed, vooraleer een vrijheidsstelling-op-proef kon worden toege-staan. De opsluitingsduur (tot aan de vrijheidsstelling-op-proef) bleek te correle-ren met de voorhechtenis (duur), de familiale toestand, het delicttype en het feit dat men al dan niet in rijksinrichtingen opgesloten was. Daarbij bleek de familia-le toestand het belangrijkste criterium: alleenstaanden bleven – ongeacht ande-re mogelijke verschillen – langer opgesloten dan geïnterneerden die op een fa-miliaal opvangmilieu konden terugvallen. Het verschil bedroeg 10 maanden. Verder constateerden we dat vermogensdelinquenten sneller vrijgelaten wer-den dan andere delictplegers, en dat het in voorhechtenis gezeten hebben even-eens de vrijlatingskansen hypothekeerde. Dat geïnterneerden langer in de rijks-inrichtingen dienden te blijven dan in privé-instellingen is wellicht te wijten aan de praktijk geïnterneerden op proef vrij te stellen in privé-instellingen.¹⁹

17. Een regressieanalyse toonde aan dat de wachttijd de enige valabele predictor vormde bij de predictie van de voorhechtenisduur. De beta-coëfficiënt (samenhang tussen predictor- en criteriumvariabele na controle voor de invloed van andere predictorvariabelen) bedroeg .77. Verdere analyse leverde geen significante predictoren meer op.

18. De vier geïnterneerden die langer dan één jaar in voorhechtenis zaten pleegden levensdelicten; van de 15 geïnterneerden die zes tot twaalf maand voorarrest hadden uitgezeten pleegden vier een ernstig agressief seksueel delict, en zes een levensdelict.

19. De samenhang tussen opsluitingsduur en voorhechtenisduur bedroeg: $\beta = .23$ en $p < .01$; tussen opsluitingsduur en familiale toestand $\beta = .30$ en $p < .01$; tussen opsluitingsduur en delicttype (vermogensdelict) $\beta = .28$ en $p < .01$, en tussen opsluitingsduur en het feit in een rijksinrichting te hebben verbleven $\beta = .18$ (ns).

4. De ontwikkeling van het populatie- en interneringsprofiel

4.1. EVOLUTIE BINNEN HET POPULATIEPROFIEL

Vergelijking van het populatieprofiel 1964-1975 met dat van 1945-1964 en van de dagpopulatie van 01.01.1955 met die van 01.01.1984 laat zien dat de geïnterneerdengroep in menig opzicht is gewijzigd, en vooral is geëvolueerd in de richting van een steeds negatiever populatieprofiel. Meer bepaald kunnen wij concluderen dat de groep geïnterneerden steeds moeilijker 'reclasseerbaar' wordt, gezien hij uit meer alleenstaanden bestaat en minder beroepsactieven, meer 'sociopaten', en meer mensen met gerechtelijke voorgaanden omvat. Tevens wordt de populatie steeds jonger.

Waar de verhouding man/vrouw binnen de geïnterneerdenpopulatie niet wijzigde, en de relatieve (ten aanzien van de landelijke interneringscijfers) overbevolking van vrouwen dus blijft bestaan, is de verjonging van de geïnterneerdenpopulatie opvallend. Waar op 01.01.1955 22 % jonger was dan 30 jaar steeg dit op 01.01.1984 tot 29 % terwijl het aantal 60-plussers afnam van 11 % tot 1 %. Opvallend is verder dat hoewel de populatie jonger wordt, het aantal geïnterneerden met gerechtelijke antecedenten toeneemt. Wij constateerden dat het aantal geïnterneerden met een correctionele/criminele carrière (in de cohorte) steeg van 37 % vóór 1964 tot 48 % na 1964, en in de dagpopulatie van 44 % tot 53 %. Bovendien steeg het aantal geïnterneerden met meerdere correctionele of criminele voorgaanden. Hetzelfde geldt voor de interneringsrecidive: het percentage interneringsrecidivisten steeg in de cohorte van 16 % tot 24 %, in de dagpopulatie van 19 % tot 40 %.

Wij stelden verder vast dat de groep die reeds gerechtelijke antecedenten heeft op een steeds jongere leeftijd in het justitieel circuit terechtkomt. Dit blijkt vooral uit de dagpopulatievergelijking. In die gerechtelijke carrière bleven de vermogensdelicten doorwegen doch namen ook de inbreuken tegen de overheid (desertie, niet-betalen boeten, ...) toe. Opvallend is tevens dat het aantal personen met meerdere soorten delicten op zijn actief afneemt.

Wat de interneringsrecidive betreft komen we tot dezelfde conclusie: de interneringsrecidivisten komen steeds vroeger in het interneringscircuit terecht. Vooral het aantal geïnterneerden dat naar aanleiding van geweldplegingen geïnterneerd werd nam toe.

Wat het samenlevingsverband betreft nam het aantal gehuwden af en steeg het aantal ongehuwden. Verder nam in de populatie het aantal geïnterneerden dat in familieverband leefde af. Opvang in andere sociale opvangsystemen (zoals kloosters, op boerderijen...) nam eveneens af, wellicht ten voordele van de huidige opvangtehuizen en -gezinnen die reeds aan 14 % van de geïnterneerden onderdak verschaften op 01.01.1984.

Verder vermeldden wij reeds bepaalde wijzigingen in het psychiatrisch profiel van geïnterneerden. Duidelijk is dat de groep momenteel minder zwakzinnigen omvat, doch meer 'psychopatische' syndromen (sociopathie, karakterneurose, personality disorder...) en psychotici. De andere syndroomtypes komen slechts in geringe mate voor, en dan nog eerder als secundaire diagnose. Zo vond Eyssen (1984) slechts één basisdiagnose van epilepsie, terwijl epilepsie in acht andere gevallen (10 %) als secundaire diagnose werd gesteld. De prevalentie

van dit soort syndromen blijft echter te beperkt om van ontwikkelingen en wijzigingen te kunnen gewagen.

Wat het gepleegde delict betreft wijzen enkel de cijfers met betrekking tot vermogensdelicten op een toename. De cijfers m.b.t. zedendelicten en gewelddelicten bevestigen de ontwikkelingen die ten aanzien van de beide groepen reeds werden gesuggereerd.

De verscherping van het probleemkarakter van de geïnterneerdenpopulatie blijkt tenslotte eveneens uit het stijgend aantal geïnterneerden dat voor hun vonnis een tijdlang in voorhechtenis zat en de langere duur van deze voorhechtenis. Dit wordt zowel door de cohortebestanden als door de dagpopulatiecijfers bevestigd.

4.2. WIJZIGINGEN IN HET INTERNERINGSVERLOOP

Uit de vaststelling dat de groep geïnterneerden onder de Commissie tot U Bescherming van de Maatschappij Leuven steeds meer probleemgevallen blijkt te omvatten zouden wij kunnen onderstellen dat de Commissie ter Bescherming van de Maatschappij haar beleid ten aanzien van de geïnterneerden zou hebben aangepast, en zich minder soepel opstellen. Uit tabel 1d kan inderdaad afgeleid worden dat het beleid van de Commissie voor 1964 nogal verschilt van dat na 1964, doch dat niet al deze verschillen wijzen in de richting van een verstrakking. Samenvattend kan men stellen dat de Commissie meer gebruik is gaan maken van alternatieven voor opsluiting in rijksinrichtingen en dat zij de geïnterneerden vlotter op proef vrijstelt, maar dat zij de geïnterneerden langer dan vroeger opgesloten of onder voogdij houdt en ook vaker de vrijheid op proef dient in te trekken.

Eerstens blijkt dat het aantal plaatsingen in de privé-inrichtingen sterk is toegenomen. Voor 1964 was een dergelijke plaatsing hoge uitzondering: slechts 2 % van de geïnterneerden werd op de eerste zitting van de Commissie naar een privé-instelling verwezen, en nog 2 % op een latere zitting nadat ze eerst een periode opsluiting in rijksinrichtingen hadden doorgemaakt; op 01.01.1984 bedroeg dit aantal reeds 9 %. De groep die in de periode 1945-1964 naar een privé-instelling kon was — op één na — samengesteld uit geïnterneerden die op het ogenblik van het vonnis reeds in een psychiatrische instelling verbleven. De Commissie besloot op haar eerste zitting dat de betrokkenen in de betrokken instelling konden blijven. De enige typische kenmerken van deze groep betroffen de afwezigheid van strafrechtelijke voorgaanden. Deze ontwikkeling valt eveneens af te lezen uit de statistieken in de Vijfjaarlijkse Verslagen van het Bestuur der Strafinrichtingen. Tussen 1965 en 1969 werden op de eerste zitting van de Commissie tot Bescherming van de Maatschappij Leuven negen (6 %) geïnterneerden naar een privé-instelling verwezen. Tussen 1970 en 1975 bedroeg dit aantal acht (7 %), en tussen 1975 en 1979 dertien (25 %).

Deze relatief open politiek van plaatsingen vormde één van de kenmerken van het beleid van de Commissie tot Bescherming van de Maatschappij Leuven na 1964. Weliswaar werd hij in de hand gewerkt door de relatief gunstige verhouding van het aantal psychiatrische inrichtingen in de regio en het eerder gering aantal geïnterneerden, en door de vrij open opnamepolitiek die de betrokken inrichtingen voerden ten aanzien van aanvragen van geïnterneerden.

Ook het aantal personen dat onmiddellijk in vrijheid werd gesteld (of dat in vrijheid mocht blijven) nam sterk toe. Het steeg zowel bij de cohortes als bij de dagpopulaties. Eyssen (1984) stelde vast dat de CBM Leuven tussen 1978 en 1983 39 % van de haar toegewezen geïnterneerden tijdens de eerste zitting op proef vrijstelde, wat een stijging vormde met 16 % ten aanzien van 1964-1975.

Gelukkige uitzonderingen vóór 1964 waren mensen die voor zeer lichte vergrijpen voor de rechter waren verschenen en — op één na — geen gerechtelijke antecedenten hadden en geen voorhechtenis ondergaan hadden.

De soepeler opstelling van de Commissie tot Bescherming van de Maatschappij Leuven blijkt verder ook uit haar politiek de geïnterneerden vlotter op proef in vrijheid te stellen. Op 01.01.1984 bevond 59 % van de geïnterneerden onder de Commissie zich in vrijheid op proef. Op 01.01.1955 bedroeg dit percentage slechts 52 %.

Anderzijds blijkt dat de Commissie tot Bescherming van de Maatschappij Leuven het soepeler toestaan van invrijheidstelling-op-proef en het vlotter besluiten tot plaatsen in privé-inrichtingen 'compenseert' door mensen langer opgesloten of onder voogdij te houden. Waar op 01.01.1955 65 % tussen één en vijf jaar opgesloten of in vrijheid op proef bleef, en slechts 1 % na tien jaar nog niet definitief was vrijgesteld, bedroegen deze percentages op 01.01.1984 52 % respectievelijk 19 %. Dit hangt samen met de vaststelling dat de Commissie haar beslissing tot invrijheidstelling-op-proef ook vaker dient in te trekken. Van de dagpopulatie 01.01.1984 was van 48 % de invrijheidstelling-op-proef minstens éénmaal ingetrokken. Van de populatie 01.01.1955 slechts 8 %.

5. Besluiten en commentaren

1. Het beeld van de geïnterneerde populatie dat uit deze schets te voorschijn komt is dat van een steeds meer problemenstellende groep mensen, die steeds meer en vroeger in het justitieel circuit vastgeraakt (stijgende proporties recidivisten) en over steeds minder resocialisatiekansen beschikt: en zeer lage scholingsgraad, overwegend ongehuwd, frekwent alleenwonend, erg hoge werkloosheid, vaak in secundaire arbeidscircuits, lage beroepsstatus. Op een aantal van deze indicatoren stelden wij een uitgesproken negatieve ontwikkeling vast.

Bij het zoeken naar mogelijke verklaringen van deze negatieve ontwikkelingen liggen twee hypothesen voor de hand. Een eerste houdt in dat de vastgestelde verschuivingen een verscherping van psychiatrische stoornissen in doorsneen en potentieel delinquente populaties weerspiegelen.

Uiteraard vormen de hier gepresenteerde data geen bewijs voor deze hypothesen, gezien de beperktheid en de selectiviteit van het populatiebestand van de CBM-Leuven.

Een tweede — meer voor de hand liggende hypothese — zoekt de verklaring in de dalende interneringstendens die vooral sinds het einde van de zestiger jaren opmerkelijk te noemen is.

Uit figuur 1 kan afgelezen worden dat — op de oorlogsjaren na — het aantal interneringen na 1968 lager ligt dan voor 1968, en dat na 1968 deze interneringsratio is blijven dalen: in 1968 bedroeg de interneringsindex (basisjaar = 1940) 110, in 1983 nog 55.

Het is waarschijnlijk dat bij een restrictievere toepassing van de Wet op het

sociaal verweer het residu gevormd zal worden door de groep meer problematische gevallen.

Deze verklaring kan tevens ingeroepen worden voor de verschuivingen die zich in de populaties van de rijksinrichtingen voordoen. Broothaers en Mentens (1984) constateerden wat de populatie van Merksplas betreft dat het aantal psychopaten afnam, doch dat de subgroep psychotici groeide. Vooral de toename van het aantal chronische gevallen bleek de laatste jaren opvallend, zodat in Merksplas een steeds groter residu wordt gevormd waarvoor de toekomstperspectieven uiterst beperkt zijn.²⁰

Bij deze hypothetische verklaring kunnen evenwel een aantal vragen gesteld worden. Eerstens is het niet zomaar aan te nemen dat de dalende cijfers wijzen op een restrictiever interneringsbeleid. De vraag blijft onbeantwoord of er wel een straftoemettingsbeleid bestaat dat inhoudt dat de meest problematische groep wordt geïnterneerd. Tenslotte kan de vraag worden geformuleerd of er niet eerder sprake is van een omgekeerde ontwikkeling, nl. dat potentiële interneringskandidaten door rechtsmachten minder snel worden geïnterneerd, doch eerder tot (lange) gevangenisstraffen veroordeeld? De opmerking dat het aantal psychotici en psychiatrische probleemgevallen in de gewone gevangnissen toeneemt wijst trouwens in die richting.

2. Een tweede opvallende vaststelling betreft de opstelling van de Commissie tot Bescherming van de Maatschappij Leuven gedurende de bestudeerde periode. Uiteraard is de samenstelling van de Commissie gedurende deze periode meerdere malen gewijzigd, en zou een analyse van het beleid van de Commissie ook met dit soort wijzigingen rekening moeten houden. Onze interesse ging evenwel eerder naar het globale beleid van de Commissie en de globale wijzigingen die zich in dit beleid hebben voorgedaan. Deze wijzigingen kunnen we omschrijven als een op een aantal vlakken soepeler opstelling, die tot uiting komt in een vlottere invrijheidstelling-op-proef en een ruimer gebruik van alternatieven voor opsluiting in rijksinrichtingen. Deze soepeler opsluiting compenseert de Commissie tot Bescherming van de Maatschappij evenwel door een hogere intrekking van invrijheidstelling-op-proef, en een uitstel wat definitieve invrijheidstelling betreft.

Hoe deze partiële versoepeling kan uitgelegd worden blijft een open vraag. Maakt zij deel uit van een globale versoepelingstendens die ook andere rechterlijke beslissingen kenmerkt? Is deze partiële versoepelingstendens typisch voor de Commissie tot Bescherming van de Maatschappij Leuven, of vinden wij die ook in het beleid van de andere Commissies tot Bescherming van de Maatschappij terug? Op deze en andere vragen blijven wij, gezien terzake nog geen empirisch onderzoek werd verricht, het antwoord schuldig.

Het moet ook opgemerkt worden dat deze partiële versoepeling te registreren valt in de periode dat de doorsnee geïnterneerde een negatievere prognose heeft. Dit lijkt ons een opvallende paradox, waarvoor wij evenwel het antwoord schuldig moeten blijven.

20. BROOTHAERS, J.P., MENTENS, R. en DE SOETE, G., 'De verblijfsduur van geïnterneerden in een bijzondere afdeling tot bescherming van de maatschappij: een empirisch onderzoek', *Panopticon*, 1984, 495-506

3. Enkele malen stelden we opmerkelijke verschillen vast tussen de resultaten van de cohorten en deze van de dagpopulaties. Meerdere factoren kunnen daarin meespelen. Eerstens speelt — naast mogelijke meetfouten — de selectiviteit van de cohortes een rol. Personen met lange interneringstermijnen, ondermeer omwille van de ernst van de gepleegde delicten zijn wellicht in deze cohortes ondervertegenwoordigd. Dit geldt wellicht meer voor de cohorte 1964-75 dan voor de cohorte 1945-64.

Verder dienen wij rekening te houden met een tijdseffect: tussen 1964 en 1984 ligt een tijdsspanne van twintig jaar, waarin het beleid van de Commissie en de kenmerken van de populatie zich mogelijk (nog verder) hebben gewijzigd. Zo kan o.m. de uitbouw van opvang- en onthaalhuizen de verschillen in samenlevingsverband verklaren.

4. Onze studie blijft beperkt tot de Commissie tot Bescherming van de Maatschappij Leuven, en de vraag blijft open of de ongunstige ontwikkeling binnen het populatiebestand en de gedeeltelijke versoepeling van het beleid van de Commissie tot Bescherming van de Maatschappij Leuven ook naar andere commissies kan worden veralgemeend. De Commissie tot Bescherming van de Maatschappij Leuven is immers een kleine commissie, met eerder weinig geïnterneerden onder haar bevoegdheid, die bovendien relatief meer kansen heeft op een alternatief optreden dan andere commissies (meerdere psychiatrische inrichtingen in de regio, de aanwezigheid van een universiteit, ...).

Tabel 1a. Sociografische kenmerken van de geïnterneerdenpopulaties onder de CMB-Leuven (in percentages)

		<i>cohortes</i>		<i>dagpopulaties</i>		
		1945-64	1964-75	1/1/55	1/1/84	
geslacht	man	89	86	89	89	
	vrouw	11	14	11	11	
nationaliteit	Belg	98	95	98	99	
	niet-Belg	2	5	2	1	
leeftijd op het ogenblik van het onderzoek	k 29 jr	(1)	(1)	22	29	
	30-39 jr			33	32	
	40-49 jr			23	20	
	50-59 jr			12	17	
	l 60 jr			11	1	
burgerlijke stand	ongehuwd	(1)	55	(1)	66	
	gehuwd		34		28	
	gescheiden		7		6	
	weduwnaar		4		0	
samenlevingsverband	alleenwonend	15	24	17	20	
	samenwonend	78	74	76	66	
	ander verband	8	2	7	14	
onderwijsniveau	k LO	76	62	84	51	
	LO-LSO	19	37	12	48	
	l HSO	4	1	4	1	
beroepssituatie	niet-actief					
	werkloos	(1)	18	(1)	34	
	invalide/ziek		4		12	
	huishouden		7		6	
	studerend		2		-	
	zwartwerk		-		4	
	gepensioneerd		4		-	
beroepsactief		64		44		
beroepsstatus	VAN TULDER	6	(1)	46	JONGMAN 4	65
		5		39		
		4		9	3	23
		3		2	2	5
		2		4	1	8
		1		0		

(1) niet onderzocht

Tabel 1b. Psychiatrische kenmerken van de geïnterneerdenpopulaties onder de CBM-Leuven (in percentages)

	cohortes		dagpopulaties	
	1945-64	1964-75	1/1/55	1/1/84
(hoofd)diagnose	48	38	53	25(48) ¹
mentale handicap	20	27	13	42
neurotische syndromen	1	5	0	5
psychotische syndromen				
schizofrenie	6	2	7	7
paranoia	9	3	5	1
manie-depressie	1	3	1	2
andere	2	6	1	14
organische syndromen				
epilepsie	1	3	2	1
andere	3	3	2	1
meerdere/restgroep	10	10	15	(2)(3)

- (1) met mentale handicap als secundaire diagnose
 (2) niet voorzien als categorie
 (3) 31 % alcoholproblemen

Tabel 1c. Gerechtelijke kenmerken van de geïnteresseerdenpopulaties onder de CMB-Leuven (in percentages)

	cohortes		dagpopulaties	
	1945-64	1964-75	1/1/55	1/1/84
delict naar aanleiding waarvan geïnterneerd:				
vermogensdelict	25(31) ¹	34(41) ¹	27	40
zedendelict	39	37	35	17
gewelddelict	10	9	5	23
moord/doodslag	8	6	12	20
brandstichting	4	5	1	(2)
meerdere delicten	7	6	7	(2)
restgroep	6	2	10	(2)
gerechtelijke carrière:				
geen	63	52	56	47
max. één corr. straf	15	18	12	15
1 corr. straf/Assistenstr.	22	30	32	38
aard gerechtelijke carrière:				
vermogensdelicten	35	40	38	50
zedendelicten	10	16	8	8
gewelddelicten	18	12	15	12
andere (3)	12	22	10	25
menvormen	25	10	30	5
leeftijd bij aanvang gerechtel. carrière				
k 20 jaar	36	29	39	63
21-30 jaar	39	51	37	33
> 30 jaar	26	21	24	3
voorhechtenismodaliteiten (van eerst geïnt.)				
niet aangehouden		11		16
aanhouding en voorlop. vrijlating		19		20
voorarrest tot een vonnis		64		60
internering bij vertrek/onbekend		6		4

Tabel 1c. Gerechtelijke kenmerken van de geïnteresseerdenpopulaties onder de CMB-Leuven (in percentages)

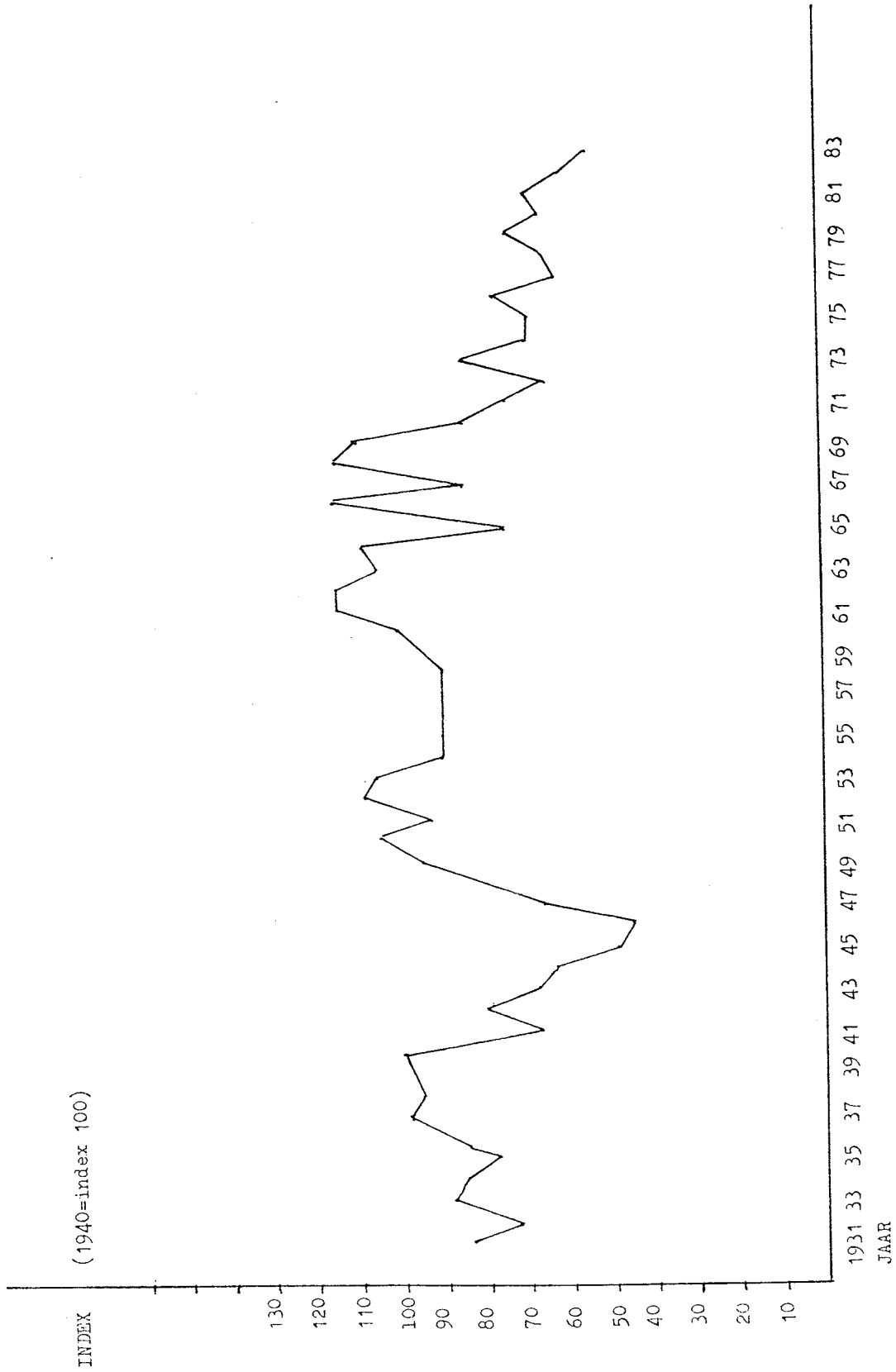
	<i>cohortes</i>		<i>dagpopulaties</i>	
	<i>1945-64</i>	<i>1964-75</i>	<i>1/1/55</i>	<i>1/1/84</i>
voorhechtenisduur				
geen voorhechtenis	28	16	9	16
k 5 dagen	1	9	2	2
6 dagen tot 1 maand	8	12	5	8
1 tot 3 maanden	62	34	59	20
3 tot 6 maanden	20	29	18	22
6 tot 12 maanden	6	14	7	38
> 12 maanden	1	1	0	10

- (1) vermogensdelicten, brandstichting inbegrepen
 (2) niet onderzocht
 (3) desertie, niet betalen van boetes, weerspannigheid, smaad...

Tabel 1d. Interneringskenmerken van de geïnterneerdenpopulaties onder de CMB-Leuven (in percentages)

	<i>cohortes</i>		<i>dagpopulaties</i>	
	<i>1945-64</i>	<i>1964-75</i>	<i>1/1/55</i>	<i>1/1/84</i>
interneringscarrière				
ja	16	24	19	40
neen	84	76	81	60
leeftijd aanvang laatste internering				
1-24 jaar	19	26	18	31
25-29 jaar	21	20	21	14
30-39 jaar	29	23	21	34
40-49 jaar	24	17		
1-50 jaar	16	14	40	21
situatie op het ogenblik van het onderzoek				
in vrijheid-op-proef			52	59
terug opgenomen in de instelling			8	
in rijksinstelling			41	31
in privé-instelling			1	9
ander			1	1
duur van de internering op het ogenblik van het onderzoek				
< 1 jaar			12	11
1-2 jaar			15	12
2-5 jaar			38	29
5-10 jaar			34	29
> 10 jaar			1	19

Figuur 1: Het aantal interneringen 1931-1983

Bron: Gerechtelijke Statistieken.